

**Sorsok tükrében
szemlélt
történelem** Göncz László: *Emberk
a pannon végeken. Huszadik
századi sorsok a magyar–
szlovén határ mentén,*
Magyar Nyugat Könyvkiadó,
Szombathely, 2019.

Ma is alkotóereje teljében lévő szellemi emberről nehéz összefoglaló kijelentéseket tenni. Göncz László tevékenységének rendkívül gazdag sokrétűségére azonban már 15 évvel ezelőtt is teljes joggal mutatott rá Pomogáts Béla, amikor a kisebbségi élet minde-nesének nevezte őt (Hitel, 2004. 2. sz.).

Szülőföldje és munkásságának fő színhelye a Magyarországtól az első világháború után – majd a második után újra – elcsatolt dél-vasi és délnyugat-zalai területre, a ma az önálló Szlovéniához tartozó Muravidék annak a magyar népcsoportnak az otthona, amely az egyik legkisebb a határon túli magyar nemzetrészek között. De csupán létszámában. Kulturális és politikai közéletét, valamint történeti és társadalmi önismeretét tekintve azonban a csekély (ma már 10 ezer fő alatti) létszámhoz képest kifejezetten fejlettnak, sokszínűen rétegzettnek mondható. Ez az itteni nép tehetségén és a volt jugoszláviai, majd szlovéniai kisebbségpolitika (viszonylagos) előnyeinek túl annak a kezdetben maroknyi, majd 1991 után népesebbé váló értelmiségi rétegnek köszönhető, amelynek már a 80-as években is aktív, kiemelkedő tagja volt Göncz László.

Tevékenysége kezdettől több szálon futott. Verssekkel kezdte irodalmi pályáját, miközben már folytatta helytörténeti és népcsoport-történeti kutatásait, és – mint eredetileg történelem és művelődésszervező szakon, Szombathelyen végzett szakember – részt vett a muravidéki magyarság nemzetiségi önszerveződésének folyamatában, intézményeinek megteremtésében.

Tudományos és szépírói pályája többnyire párhuzamosan haladt közéleti szerepvállalásával. A pécsi egyetemen doktorált történelemből 2001-ben (PhD), a muravidéki magyarság 1918 és 1941 közötti időszakát feldolgozó hézagpótló monográfiájával. Amint történészként, úgy prózaíróként is arról ír, amit legjobban ismer, és ami iránt minden gondolatával és teljes szívével elkötelezett: szeretett népének viszon- tagságos 20. századi sorsáról, történetéről, karaktereiről, miliójéről, emberi és etnikai sajátosságairól.

A történeti tények kutatása, össze- gyűjtése és elemzése ugyanazt szolgálja tudományos műveiben, mint amit regényeiben és elbeszéléseiben: a kor és a benne élő, küszködő ember megértését. Megértést a szó mindkét értelmében: az oksági viszonyok, a miértek feltárását egyfelől, másfelől viszont az emp- patikus belehelyezkedést a konkrét, egyéni sorshelyzetekbe. Göncz László emberi sorsok iránti érdeklődésének meghatározó eleme ugyanis az em- berség. Különösen fontos ez (mély)interjúk esetében, amelyeket a szociográfus komoly terepismeret birto- kában kiválasztott személyekkel folytatott. Türelem, nyitottság, tisztelő szeretet kellett ehhez a hosszú évek alatt elvégzett munkához. Célja a szülőföld és népe mélyebb megismerése, megismertetése és ön- ismeretének szolgálata volt.

Mostani könyve műfaját tekintve nem előzmények nélkül való a szerző munkásságában (sem). 2006-ban jelent meg Budapesten *Egy peremvidék hírmondói* című kötete, amelyben már sikerrel alkalmazta a mód- szert, a hangrögzítő készülékkel fölvevett beszélgeté- sek nyersanyagából egységes narratív rendben papír- ra vetett élettörténeteket. Ezek egyes szám harmadik személyben elbeszélve rajzolják meg a beszélgetőtárs portréját, bemutatják társadalmi és történeti környe- zetét, így összességében a személyiség, a kor és a hely – a szóban forgó kötetben a 20. század első felének muravidéki világa – érzéletes, átélhető és dokumentumhitelességű ábrázolását nyújtják át az olvasónak.

Az új könyv szerzői várákozásai és tematikai hangsúlyai némileg mások. Érdekes újdonság a ko- rábbihoz képest, hogy bár természetesen most is tu- domást vesz a trianoni határvonalról, ami vitán felül meghatározta az itt élők hétköznapijait és sorsát, mégis – egybetartozónak tekinti a határ két oldalát. S ez nem kétségbevonása semminek, amit a nagyha- talmi akarat létrehozott és fenntart, hanem egyrészt az újabb európai egység szemlélet átvétele, másrészt a megjelenített sorsok pontos olvasata. Hiszen akár- melyik oldalán éltek-élnek is az egykor közös tájegy- ség „pannon” emberei (magyarok, de néhány szlovén gyökerű szereplő is van a könyvben), sok tekintetben ugyanazon sorsot élték meg, illetve megélt sorsuk ugyanazt a regionális képletet mutatja, s hasonló ta- nulságok levonására ösztönöz. Leginkább talán arra,

hogy végre itt az ideje a tartós békességnek és a teljes nemzetiségi szabadságnak ezen a szelíd, napsütötte tájon.

A 27 szociografikus portrét hét nagyobb fejezetbe, ciklusba rendezte a történész-író. Az első hatnak a címe valamilyen földrajzi utalást, helymegjelölést tartalmaz, Európától a Lendva-vidékig és külön Alsó-lendva városáig, az Őrségtől a Hetésig és a Kerka mentéig. Az ezen címek alatt összefogott írások aztán részletesebb, rendszerint egy-egy bővített vagy összetett mondatból álló címet és alcímet kaptak, amelyekből kiderül a „főszereplő” neve és az a kiemelt tulajdonsága vagy véleménye, mellyel, mint valami mottóval, a szerző bemutatja őt az olvasónak.

A 27 portré végigolvasásával aztán szinte teljes társadalmi keresztmetszetét kapjuk a délnyugati pannon végek elmúlt évszázadának mind vertikális, mind horizontális értelemben. Az első világháború utáni évektől a közelmúltig nyúló időszakokat tekintve, a legtöbb figyelem egyértelműen a 20. század középső, mozgalmas évtizedeire esik, amelyek itt is, mint szerte Közép-Európában, kegyetlen próbatételekkel, embert próbáló átalakulásokkal jártak, és a zsarnokságok átmeneti diadalát hozták. De a szörnyűségek között volt néhány esztendő – a Muravidék és a Muraköz Magyarországhoz való visszacsatolásának (1941–1945) leginkább a kezdeti időszaka –, amely a visszaemlékezések többségének legderűsebb pontja. A feszültség kiengedésének, a fojtogató idegenség állapota utáni fellélegzésnek, a magyar igazság érvényre jutásának mámorító állapota, amelyről mindenki felszabadító emlékeket őriz. Ki arról, hogy elébe ment a magyar csapatoknak, más arról, hogy még a határsorompót is szétfűrészelték, hogy megkönnyítsék a magyar katonák útját, és mindenki a kisváros és a vidék valaha volt legnagyobb örömnepének írja le ama boldog tavaszi napot, 1941. április 16-át.

Ha a rengeteg érdekes mozzanat közül egyet kellene kiragadni, akkor ennek a napnak a felragyogását emelném ki ebből a könyvből. Különösen azért fontos ez, mert nem a történész utólagos narratívája kívánta így – Göncz László higgadt hangú, az ellentétes szempontokat is mérlegelő, korrekt történész, aki

nem konstruálja, hanem feltárja a múltat –, hanem a krónikás hűsége. A hűség, amely híven mondja el a sorsokat, így aztán segítségükkel a kor történelmére látunk. A hűség, amellyel az író tolmácsolja a sok-sok egyszerű vagy kevésbé egyszerű ember véleményét és érzéseit, azokét, akik nem elemezték a helyzetet, hanem boldogan átérték azt, amit az igazság pillanatának gondoltak és éreztek. Nem tudok arról, hogy az 1938 és 1941 közt visszacsatolt többi országrészből ilyen mennyiségű és hitelességű személyes tanúságtétel rendelkezésünkre állna, mint amilyenek Göncz Lászlónak (és nyilván a konszolidált szlovéniai viszonyoknak is) köszönhetően a legkisebb akkor visszakerült népcsoport köréből nyilvánosságra kerültek.

A vissza-visszatérő motívumok és epizódok alapján akár sajátos időkezelésű modern regényként is olvashatnánk a könyvet, amelynek gazdag anyagából még két témát említsünk meg itt. Az egyik a Muravidékhez kötődő, európai kitekintésű művész-értelmiségiek (Pável Ágoston, Gábor Zoltán, Salamon Árpád) árnyalt jellemzése, a másik pedig a kötetzáró fejezet, amely a muravidéki egyszerű magyarok II. világháború végi kollektív meghurcolásáról szól. Hátarainkon belül sokan még ma sem tudnak semmit a magyar kisebbségek akkori kálváriájának részleteiről, és különösen nem arról, hogy még ezeken a szélárnyékosabbnak vélt nyugat-pannon végeken is milyen mély bugyrai voltak nemzettársaink szenvedésének. „Magyar voltál, azért...” – ahogy Göncz könyvének Máraitól vett fejezetcíme mondja.

Göncz László nagy szolgálatot tett az összmagyar nemzeti önismeretnek is, amikor hosszas anyaggyűjtéssel előkészítette, majd megírta ezt a könyvet. Ösztönzésül szolgálhat más nemzetrészeink társadalom- és történetkutató szakembereinek és irodalmának. Legszívesebben azt kívánám neki, hogy a jól végzett munka örömén túl sokakkal együtt érje meg, hogy az első világháború óta eltelt évszázad lezárulta után most már a következő évtizedek megőrzik a békét, és csak igazságos fejleményeket hoznak. A pannon végeken – és másutt is.

Gyurác Ferenc